

ההכרה הגוברת, שרק פלשתינאים מעטים ירצו לחזור לישראל, מאפשרת עידון של התביעה המסורתית לזכות שיבה גורפת והחלפתה במכסה מספרית מוגבלת

רבינוביץ דני

לישראלים ולפלשתינאים הערכות מנוגדות על העשוי לקרות, אם פליטים פלשתינאים יקבלו הכרה בזכות שיבה לשטח ישראל. ישראלים משוכנעים, שמהלך כזה יגרור הגירה המונית של פלשתינאים והפרת המאזן הדמוגרפי. פלשתינאים המתבססים על סקרים שנעשו באחרונה באוכלוסיית הפליטים מאמינים, שהרוב מבקשים הכרה בזכות השיבה אך אינם מתכוונים לממשה. כמחצית הנשאלים אמרו, למשל, שיחזרו רק אם ביתם עומד עדיין. רבים הביעו התנגדות לחיות תחת שלטון ישראלי, רבים מוכנים לשקול פיצוי במקום שיבה, ועוד. לכאורה, פער הערכות כזה בנוגע לתוצאות עלול לטרפד כל ניסיון להשיג הסכם. הפרדוקס הוא, שבתנאים מסוימים הדבר עשוי לקדם דווקא פתרון שבו כל אחד מהצדדים ירגיש שיצא נשכר. בצד הפלשתיני, ההכרה הגוברת שרק מעטים ירצו לחזור לישראל כבר מאפשרת עידון של התביעה המסורתית לזכות שיבה אוניוורסלית וגורפת והחלפתה במכסה מספרית מוגבלת. שלא לציטוט, יש פלשתינאים המוכנים לקבל מכסת שיבה לישראל של 200 אלף - כפול אמנם מהמספר שישראל הסכימה כנראה לשקול בשיחות טאבה בינואר, 2001 אבל מספר שמשמעותו הדמוגרפית מזערית עדיין בהשוואה לחרדה הישראלית מהגירת מיליונים. בצד הישראלי, ההערכה שכל פלשתינאי שיוכל יקפוץ מיד על הזדמנות לשוב לישראל עשויה לאפשר דווקא הסכמה למכסה מספרית גבוהה יותר, אך בדרך שתצמצם את הסיכון הדמוגרפי. הנה נוסחה אחת כזאת, שכמה ממרכיביה הצעתי בכנס אקדמי על הפליטים הפלשתינאים שהתקיים באחרונה בהיידלברג. ישראל יכולה להכריז כבר עתה, עוד לפני הסדר הקבע, על מחווה סמלית: נכונות להעניק אזרחות ישראלית לכל פליט פלשתינאי שנולד בגבולות הקו הירוק לפני 1948. יש כ-200 אלף בני אדם כאלה, כולם בני יותר מ-55 רובם כבר לא יולידו. הסקרים מעידים, שהפליטים המבוגרים נלהבים פחות לשוב, בוודאי אם הדבר כרוך בפרידה מילדיהם ומנכדיהם. המעטים מהם שבכל זאת יבחרו לבוא יגרעו ממכסת הפליטים שתיקבע סופית בהסדר הקבע. לאלה בהם שלא ירצו לשוב תוצע תקופת ביניים של כעשר שנים של הפרדה בין אזרחות לתושבות: הם יוכלו להחזיק באזרחות ישראלית, לרבות זכויות סוציאליות וקצבאות, בלי לבוא לישראל. במשך תקופת הביניים יושג הסכם הקבע, ובו תסוכם מכסת השבים לישראל. אם ייכללו בני משפחה של פליט מבוגר במכסת השבים, הוא יוכל כמובן לשוב אתם. אם יתברר שמשפחתו אינה כלולה במכסת החוזרים והוא יחליט להישאר אתם, תחזור זכאותו בתום תקופת הביניים למכסה הכללית ותנוצל בידי מישהו אחר. בדרך זו תיהפך ההערכה הישראלית, שכל הפליטים הפלשתינאים רוצים לבוא לישראל בכל מחיר, מחסרון ליתרון. הנוסחה מעדיפה פליטים מבוגרים, נותנת להם אפשרויות מגוונות ופרק זמן נדיב להתלבטות, ומגדילה את הסיכוי שחלקם היחסי במכסת השבים יהיה גדול יותר. זה יכול להרגיע מעט את החרדה הדמוגרפית של הישראלים ולאפשר מכסת שבים גבוהה יותר, שתתקרב למינימום האפשרי לפלשתינאים. הפלשתינאים ירוויחו את המשמעות המוסרית והסמלית של הכרה בזכות העקרונית של ילידי הארץ ואת ההעדפה האמיתית של מי שמהלך חייהם מסמל יותר מכל את העוול ההיסטורי שנגרם לעם הפלשתיני. מחווה ישראלית כזאת לא תגרור ככל הנראה גל של פליטים מבוגרים שיחזרו. אך היא תבנה אמון, תתרום לדה-מיתולוגיזציה, דה-מיסטיפיקציה ודה-פוליטיזציה של סוגיית הפליטים, ותאפשר סוף סוף דיון פרגמטי במימוש חלקי של זכות שיבה במסגרת הסדר פוליטי.